

gyerekeknek meg kell ismerniük a történelem szereplőit és színtereit. Ezek ismerete nélkül nem alakítható ki valóságos történelemszemlélet. A nagy elbeszélés, a narratív történelemtanítás mintegy otthonossá teszi az iskolában a múltunkat, ugyanúgy, ahogy például a családban a szülők elbeszélései szocializálják a gyerekeket.

Beszélő: Az előző szempontok figyelembevételével akkor milyen politikai értékek jelenjenek meg a történelemben?

Tókéczki László: A kiindulópont a következő lehet: egyetlen társadalom sem törekedhet arra, hogy – önmaga meghaladása érdekében – saját maga nevelje ki saját ellenségeit. A közvetítendő politikai értékek meghatározásakor a polgári demokráciák gyakorlatát kell alapul vennünk, ahol az állampolgári nevelésben a legfontosabb az alkotmányosság. Minthogy a polgári alkotmány eleve tükrözi a társadalom ideológiai, erkölcsi sokféleségét, lehetővé válik, hogy a szélsőségeket kizárva tárjunk a tanulóknak elé egyfajta választási lehetőséget.

Miklósi László: A legfontosabb értékeknek a toleranciát, a demokráciát, az emberi jogok tiszteletben tartását, a humanizmust, az európai keresztény-keresztény értékeket és a szolidaritást tartom. Hangsúlyoznom kell, hogy egyetlen ideológia sem törekedhet hegemoniára a történelemtanításban.

Komoróczy Géza: A legfontosabb az, hogy megszabaduljunk az eddig érvényesített üres és hamis értékektől. Itt van például az osztályharcra épülő fogalomrendszer. Az erre támaszkodó történettudomány a XIX. századi helyzetet vetítette ki a világtörténelem egészére, s ezzel az egészre kiterjesztette az antagonizmust, az ellenségességet, sőt a harcot, a legyőzést, vagy még tovább menve a gyilkolást, az eliminációt. Az osztályharc és az antagonizmus értékfogalom-má vált. Ugyanez mondható el a centralizmus-széttagoltság fogalom párról. Mi erre az értékrendszerre alapozva tanultuk a történelmet. Értékes, pozitív folyamat volt mindenféle központosítás; értéktelen, netán reakciós minden, ami a széttagoltság irányába hatott. Ebből következett az, hogy a történelemtanítás nem adott legitimitást a lokális, a széthúzó törekvéseknek, amelyek a társadalom divergenciájára révén gyakran a változások előkészítői voltak. Itt van aztán a nagy és a kis politikai állam ellentéte. Annál jobban szeretünk egy történelmi alakulatot, minél nagyobb volt, és amikor megszűnt nagynak lenni, akkor értékét is elvesztette. És itt van a lét és a tudat problémája. Micsoda képtelen attrakciókat kellett végrehajtani ahhoz, hogy elfogadjuk: a változásokat valamiféle politikai elképzelések indították el, és az okok nem a gazdasági átalakulásból eredeztethetők. Ugyanilyen hamis értékrendszer volt az a finalista koncepció is, mely szerint a történelem meghatározott célhoz vezető logika szerint működik. Ebből következett az egész formációelmélet. A finalista történelemértelmezés ebben a formájában a cselekvési alternatívák lehetőségét szüntette meg, és mintegy menetrendet írt elő a történelem számára. Ma viszont épp az ellenkezőjét kellene sugallnunk: azt, hogy vannak a történelemben választási le-

hetőségek, de a felelősség mindig azé, aki választ.

Beszélő: Az előbb már érintettük az alternatív tankönyvek fontosságát, a történelemtanárok szabadságának kérdését. Ezek szerint le kellene mondanunk az egységes nemzettudat kialakításáról?

Komoróczy Géza: A nemzettudatot nem szabad statikus fogalomként kezelni. Miért kellene azt hinnünk, hogy a mai nemzettudat azonos mondjuk Árpád vagy Kézai korának nemzettudatával? S mert a nemzettudat dinamikus, nem tartható normatív képződménynek sem, noha kell hogy legyen kontinuos és normatív összetevője is. Ha a nemzettudatot kimerevítjük egy adott állapotban, akkor a következő évben nemcsak a nemzettudat válik köddé, hanem széttörik a nemzet is, mert nem tud reagálni az új problémákra.

Tókéczki László: Én úgy gondolom, hogy a nyugati polgári társadalmak iskoláztatási gyakorlata, ezen társadalmak egészsége, normális önképe és nemzeti tudata azt mutatja, hogy a nemzeti egység és a szellemi homogenitás között nem kell mechanikus összefüggést keresni. Úgy gondolom, hogy a társadalom önképe nem attól függ, hogy a tanárok miképpen próbálják tudatosan kondicionálni a társadalmat. Túlzás azt gondolni, hogy az iskola teljes egészében megszabhatja a normákat. A neveléstörténet azt mutatja, hogy a legtöbb teória a magánnevelésre született, amelynek elvei nem vihetők át közvetlenül a tömegnevelésre.

Beszélő: Komoróczy Géza az előbb úgy vélekedett, hogy a történettudomány alapjává az eseménytörténetet kell megtenni. Ez azt jelentené, hogy teljes egészében le kell mondanunk a fogalmi, analitikus megközelítésről?

Gyáni Gábor: A hagyományt eddig a marxista tudásanyag szerint értelmeztük. Ezek a fogalmak azonban nem bizonyultak termékenyek – mint ahogy Komoróczy Géza megemlítette –, és ennek következményeit le kell vonni a történelemtanításban is. Az azonban számomra már kérdéses, mennyire üzzük ki a történelemtanításból a fogalmiságot, mennyire tegyük narratív, leíró jellegű tudássá? Hosszú passzusokat lehet például beiktatni egy történelemtankönyvbe arról, hogy miképpen élt egy XVI. századi városi polgár; részletesen el lehet mesélni, milyen volt az élete, az értékrendszere, mindezt úgy, hogy a leírás fogalmilag tisztázatlan marad. Nem tudom, hogy ez hasznos lenne-e.

Tókéczki László: Az iskola szempontjából ez kevésbé tűnik fontosnak. Az iskolában ugyanis ezek a kérdések egy diák fogalmi szintjén nem vehetőek fel. A középiskolában szerintem csak az alapvető szocializáció feltételeit kell megteremteni. Az ennél mélyebb szocializációt úgyis a környezet, az újságok stb. biztosítják. Egyébként sem hiszem, hogy az egész társadalom átitatható ugyanazon szintű fogalmisággal.

Miklósi László: Ez utóbbi megközelítéssel értek egyet. Rendkívül fontosnak tartom, hogy minden szinten csak az adott életkor-nak megfelelő fogalmakat használjuk. Egy ilyen fogalmi alapozás – a szükséges intel-

lektuális képességek fejlesztésével kiegészítve – már lehetővé teszi azt az önművelést, aminek elindítása az iskolai oktatás talán legfontosabb célja.

Beszélő: Térjünk még vissza az alternatív tankönyvek problémájára. Ha a választhatóságot helyezzük előtérbe, akkor mire terjedjen ki a központi szabályozás, mit tartalmazzon a művelődési kormányzat által hangoztatott nemzeti tanterv?

Miklósi László: A szabályozás mindenképp csak a vizsgakövetelményekre vonatkozhat. A történelemszakmának és a történelemtanároknak abban kell megegyezniük, mit kell tudnia egy 18 éves, illetve egy 14 éves diáknak. Ezt a vizsgakódexet azonban nem a művelődési kormányzattól várjuk: az olyan autonóm csoportok is részt vesznek kidolgozásában, mint a Történelemtanárok Egyesülete.

Komoróczy Géza: Ami a nemzeti tantervet illeti, jó volna, ha először azok mondanák el, mit értenek alatta, akik ezzel az ötlettel előálltak. Én így csak kérdéseket tudok megfogalmazni. Mi lenne ez a nemzeti tanterv? Egy katalógus arról, hogy mi az, amit tudnunk kell? Vagy arról, hogy mi az, ami-ben hinnünk kell? Vannak olyan fundamentális vallási és politikai doktrínák, amelyekből nem hiányoznak az effajta kánonok. De talán mégse ezeket tekintsük eszményképnek.

A magyar történettudomány és -oktatás elképesztő színvonalatlanságát leginkább a segédeszközök teljes hiánya jelzi. Nincs még egy európai kultúrország, amelynek oly sűrű történelmi atlasza volna, mint amelyet a mi diákjaink használnak. Nincs olyan történelmi szöveggyűjteményünk, amelyet kézbe lehetne adni az oktatás különböző szintjein. Történelmi adattárak, történelmi képek, könyvek, netán diagyűjtemények kellenének. Segédeszközökre van szükségünk, nem tiltásokat tartalmazó szabálygyűjteményre.

„Gagarin visszatér az űrből.”
A történelem színterei, amint a 8. osztályos
könyvben megjelennek